

Др Синиша Варга*

УДК: 378.4(497.11) (094.5)

Примљено: 27.04.2012.

Стручни чланак

ТЕШКОЋЕ У ТУМАЧЕЊУ СТАВА 3, ЧЛАНА 89 ЗАКОНА О ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ ИЗ 2005. ГОДИНЕ

Као једна од карактеристичних појава у испитном процесу на нивоу високог образовања уочава се условљавање изласка на испит претходним остварењем 30 поена сачетених извршењем предиспитних обавеза. Поменуто условљавање образлаже се тиме што наставник у судијском програму не сме да предвиди мање од 30 поена по основу предиспитних активности. Питања законитости постављања овог услова и прихватљивости дајоћ образложења веома су бићна, јер је примена правила о 30 предиспитних поена као услова за излазак на испит узрок значајних правних последица, од којих се многе не могу уочити на први поглед, а које у крајњој инстанци могу да резултирају систематским и масовним кршењем права студента. Зато је разматрање основаности постављања оваквог услова од изузетне важности по регуларности испитног процеса и поштовање права студента. Циљ ове расправе је да се докаже како Законом о високом образовању из 2005. године, чл. 89, ст. 3, није као услов за излазак на испит прописано 30 поена остварених по основу испуњења предиспитних обавеза.

Кључне речи: високо образовање, испитни процес, распоред поена, оцењивање

УВОД

У Закону о високом образовању¹ не постоји реченица која гласи: "Студент не може да изађе на испит ако не оствари 30 поена извршавајући предиспитне обавезе" или "Услов за излазак на испит је претходно остварење 30 поена по основу предиспитних обавеза"; нити постоји било каква слично формулисана одредба. То значи да у Закону не пише, јасно и недвосмислено, да су 30

* Доцент Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.

¹ Сл. гласник Р. Србије бр. 76/2005 - у даљем тексту: Закон.

предиспитних поена услов за излазак студента на испит. Пошто у закону не пише јасно и недвосмислено да су 30 предиспитних поена услов за излазак на испит, постојање овог услова мора се утврдити применом правила о тумачењу права. Не може просто да се каже како је то услов јер тако пише у закону. Не пише. Но доказивање постојања овог услова препустићемо онима који тврде да тај услов постоји. Само ћемо се кратко, због потребе систематике излагања, у првом делу чланка, осврнути на постојање овог услова са аспекта телеолошког тумачења права. Након што покажемо да се са аспекта телеолошког тумачења права не може доказати постојање овог услова, обрадићемо питање значења 30 (предиспитних) поена који се помињу у ставу 3, чл. 89 Закона. Другим речима, након што утврдимо шта 30 предиспитних поена није, изјаснићемо се о питању шта 30 предиспитних поена јесте у испитном процесу на нивоу високог образовања у Р. Србији. У последњем делу чланка писаћемо о томе колико је предиспитних поена потребно остварити, да би студент могао приступити испиту и како се број тих поена утврђује, пошто претходно продискутујемо о структури оцене, тј. о питању да ли постоји могућност да студент шестицу или седмицу добије само по основу предиспитних поена или само по основу испита.

РАЗМАТРАЊЕ 30 ПРЕДИСПИТНИХ ПОЕНА КАО УСЛОВА ЗА ИЗЛАЗАК НА ИСПИТ ИЗ АСПЕКТА ТЕЛЕОЛОШКОГ ТУМАЧЕЊА ПРАВА

Да би се из телеолошког аспекта тумачења права доказало постојање 30 предиспитних поена као услова за приступ полагању испита, неопходно је одговорити на следеће питање: *који се јединствени заједнички ефекат, иј. циљ у испитном процесу на свим наставним предметима ексклузивно остварује предвиђањем баш 30 предиспитних поена као услова за излазак на испит (а не би се могао остварити са нпр. 25 или 35 поена), у условима различитој распореда поена у наставним плановима и различитих начина и могућности остваривања ових поена?* Питање јединственог ефекта одн. циља који је заједнички за све предмете поставља се због тога што је све што се тиче остварења 30 предиспитних поена на различитим предметима - различито. Нпр. у ситуацији када је наставник за предиспитне обавезе на предмету А предвидео 70 поена, а други наставник на предмету Б 30 поена, остварењем 30 предиспитних поена на ова два предмета остварује се исто право, али у првом случају студент који изађе

на испит може да добије највише шестину, а у другом случају студент који изађе на испит може да добије десетку. Обојица су остварила 30 предиспитних поена, али њихова испитно-правна позиција није иста. Даље, 30 предиспитних поена не остварују се на свим предметима истим предиспитним активностима. Тако је нпр. студент на предмету Б, 30 поена могао да стекне присуством на предавањима и вежбама, док је студент на предмету А, 30 поена могао да стекне писањем и одбраном семинарског рада и полагањем колоквијума, што значи да су остварили исти број предиспитних поена, али различитим интензитетом рада, труда и уложеног времена и што је такође важно, различитим нивоом показаног знања. Поред тога, за остваривање 30 предиспитних поена на различитим предметима студентима су на располагању различите могућности у квантитативном смислу. Различит је број предиспитних обавеза по основу којих се на различитим предметима може стећи 30 предиспитних поена. Што је више предиспитних обавеза и што је више поена предвиђено за предиспитне активности то ће се, по правилу, лакше остварити 30 предиспитних поена и обрнуто. Може ли онда тај услов важити за све предмете када се на различитим предметима остварује на различите начине и у ситуацијама у којима студенти не располажу истим могућностима за његово остварење? Не. Не може се као јединствени услов за излазак на испит из свих предмета предвидети исти број предиспитних поена јер се предиспитни поени на различитим предметима не остварују под једнаким условима. У супротном, био би прекршен један од основних постулата права да је **право исто за све (оне који су) у истој ситуацији**. Пошто студенти на различитим предметима остварују 30 предиспитних поена у неједнаким условима, не постоји јединствени заједнички ефекат који се ексклузивно, баш са 30 предиспитних поена као условом за излазак на испит, остварује на свим предметима. Услед тога ни 30 предиспитних поена не постоји као услов који је унапред прописан за излазак на испит из свих предмета.

Али постоји и друга страна "медаље". У ст. 3, чл. 89 Закона заиста се, између осталог, помиње 30 предиспитних поена. У разматрању овог питања није довољно рећи да 30 предиспитних поена нису услов за излазак на испит. Потребно је утврдити шта 30 предиспитних поена јесте, одн. које је значење овог појма.

ЗНАЧЕЊЕ ТРИДЕСЕТ ПРЕДИСПИТНИХ ПОЕНА У ИСПИТНОМ ПРОЦЕСУ

Специфичност тзв. болоњског система високог образовања је у томе што без претходне расподеле поена у наставном плану и програму није могуће извршити оцењивање студената. Поени се у наставном плану и програму не могу распоређивати апсолутно слободно, него у границама одређеним ставом 3, чл. 89 Закона. У том смислу је у ставу 3, чл. 89 Закона садржано упутство о распореду поена у наставном плану и програму. Према том упутству, распоређујући поене у наставном плану и програму, наставник за предиспитне обавезе, као и за испит, може да предвиди најмање 30, а највише 70 поена.

Целокупан распон од 30 до 70 поена који се помиње у овом ставу Закона је распон различитих максимума међу којима наставник може да бира када одређује сразмеру поена у силабусу. Дакле није само 70 поена максимум, већ који год број да изабере у датом распону, наставник је изабрао максимум поена. Нпр. ако у силабусу предвиди 60 поена за испит то значи да студент који полаже испит из тог предмета може да оствари 60 поена; може да оствари и мање од 60 поена; али не може 61 поен. Имајући то у виду, очигледно је да су предвиђених 60 поена - максимум. Исто је и са 30 предиспитних поена. Ако наставник у силабусу за предиспитне обавезе предвиди 30 поена, то значи да студент извршавајући предиспитне обавезе не може остварити 31 поен. Према томе, иако у законској одредби пише: *најмање 30*, **очигледно је** да су 30 предиспитних поена, када су предвиђени силабусом, максимум тј. *највише* што студент може да оствари извршавајући предиспитне обавезе. У том смислу је 30 предиспитних поена **најмањи максимум поена који наставник може у силабусу да предвиди за предиспитне обавезе** (исто као што је 30 испитних поена најнижи максимум поена који наставник у силабусу може да предвиди за испит). Колико ће од тог броја студент остварити током реализације наставног програма је фактичко питање и оно није предмет регулisaња ст. 3. чл. 89 Закона. Одредба става 3, чл. 89 Закона представља упутство о расподели предиспитних и испитних поена у наставном плану и програму, што је технички предуслов за реализацију оцењивања. Без претходног распореда поена у наставном плану и програму није могуће вредновање рада и знања студента. Али колико ће од планираних поена студент заиста остварити током реализације наставног процеса, друго је питање.

Поистовећивање планирања и реализације узрок је конфузије у вези са 30 предиспитних поена. То што је у наставном плану предвиђено да студент може остварити 30 предиспитних поена, не значи да студент у току реализације наставног плана мора да оствари свих 30.

Но, без обзира на то што је број предиспитних поена који ће у оквиру предвиђеног максимума студент остварити током реализације наставног програма фактичко питање и што није регулисано ст. 3, чл. 89 Закона, на ово питање је неопходно одговорити. На питање одговарамо имајући у виду ст. 2, чл. 89 Закона, према којем током реализације наставног програма, студент може да оствари 100 поена. Пошто у контексту реализације наставног плана и програма није предвиђен никакав посебан минимум поена, примењује се апсолутни - нула. Према томе, када наставник у силабусу предвиди за предиспитне обавезе 30 поена (планирање), студент извршавајући предиспитне обавезе (реализација) може да оствари од нула до тридесет поена. Сасвим друго питање је колико ће од остварених предиспитних поена бити потребно за излазак на испит. Да би се на то питање одговорило, мора се одговорити на претходно питање. Претходно питање гласи: да ли коначна оцена мора увек да се састоји од комбинације предиспитних и испитних поена?

СТРУКТУРА ОЦЕНЕ

У Закону не постоји реченица која гласи: „Све испитне оцене се састоје од комбинације предиспитних и испитних поена“. Пошто тако нешто у Закону не пише, и на ово питање морамо одговорити применом правила о тумачењу права. Применом тих правила закључујемо да се не морају све испитне оцене састојати од предиспитних и испитних поена јер би у том случају настајале бесмислене и безизлазне ситуације. Нпр. студент који би са 40 предиспитних поена изашао на испит и на испиту вратио испитна питања и због тога добио нула поена не би могао да буде оцењен, тј. не би могао да добије ни петицу јер је према ст. 4. чл. 89 Закона и петица оцена. Дакле, очигледно је да не мора свака оцена да се састоји од комбинације предиспитних и испитних поена. Да ли то значи да применом начела *argumentum a contrario* ниједна оцена не мора да се састоји од комбинације предиспитних и испитних поена? Не, не значи ни то. Док неке оцене морају да се састоје од комбинације предиспитних и испитних поена, друге могу, али не

морају. Како знамо које морају, а које не? Одговор налазимо у ставу 3. чл. 89 Закона ("Студијским програмом утврђује се сразмера поена стечених у предиспитним обавезама и на испиту, при чему предиспитне обавезе учествују са најмање 30, а највише 70 поена"). Најпростије речено, овом законском одредбом је прописано да наставник може, само по основу предиспитних обавеза или само по основу испита, студенту признати највише 70 поена. Без обзира да ли се коначна прелазна оцена добија са 51, 55 или 60 поена, са 70 поена уписаних у индекс студент добија седмицу. То значи да је према члану 89, став 3. Закона о високом образовању највиша оцена коју наставник може дати само по основу испуњења предиспитних обавеза или само по основу полагања испита - седмица. Ако би у било ком подзаконском општем акту писало да наставник нема право да само на основу предиспитних обавеза или само по основу испита студенту да седмицу, онда би подзаконски општи акт и Закон били у колизији. Када су подзаконски општи акт и закон у колизији, примењује се закон. Тиме се решава питање сваког позивања на статуте и правилнике. Ниједним статутом или правилником не може се другачије прописивати од оног како је прописано законом. Ако у ставу 3, члана 89 Закона пише да само на основу испита може дати студенту 70 поена - и тиме седмицу - не може се ово право наставника дерогирати тако што ће се статутом или правилником прописати да наставник противно чл. 89, ст. 3 Закона не може студенту дати оцену која се не састоји од комбинације испитних и предиспитних поена. То што у ставу 1, чл. 89 Закона пише да се успешност студента у савлађивању градива континуирано прати током наставе и изражава поенима, не значи да студент обавезно у савлађивању наставног плана и програма током семестра мора да буде успешан, тј. да мора остваривати предиспитне поене. Овом законском одредбом је само наставнику наложено да прати рад студента током наставе - јер како ће другачије да вреднује његов (не)рад, ако не прати предиспитне активности студента и друго, прецизирано је чиме наставник изражава успех студента. Успех студента се може изражавати на разне начине (црвеним, плавим и црним тачкицама, рецкама, бројевима итд.). Законодавац се определио за нумерички систем изражавања успешности студента, назвао бројеве поенима и о томе се изјаснио у ст. 1, чл. 89 Закона. Према томе, пошто је питање структуре оцене регулисано ст. 3. чл. 89 Закона, не може бити предмет (другачијег) регулисања у подзаконским општим актима. И уопште, не може се прихватити став да је регулисање тако битног питања препуштено

високошколским установама (ВШУ) уз све ризике неуједначености регулисања тог питања на нивоу ВШУ. На питање каква је структура оцено, одговор се не тражи у правилнику.

Из правила да наставник само на основу предиспитних обавеза или само на основу испита може студенту дати седмицу следе још најмање два закључка. Прво, с обзиром да онај ко може више може и мање, наставник осим седмице, само по основу предиспитних обавеза или само по основу испита, може дати и шестицу. И друго, осмицу, деветку и десетку наставник не може дати само на основу поена стечених извршавањем предиспитних обавеза или само на основу поена стечених полагањем испита, већ су за те оцено неопходне комбинације поена стечених по оба основа по којима се утврђује успешност студента у савладавању неког предмета. Комбинација поена стечених по оба основа у току испитног процеса биће неопходна и за шестицу или седмицу, ако наставник тако предвиди у силабусу. Дакле у домену апсолутне аутономије наставника је да одлучи да ли ће дозволити да студенти **шестицу** или **седмицу** добију:

- а) само по основу поена стечених извршењем предиспитних обавеза или
- б) само по основу поена стечених полагањем испита или
- в) само на основу комбинације ових двају група поена.²

Операционализација ове одлуке наставника врши се распоредом поена у силабусу. Ако наставник одлучи да дозволи студентима да добију шестицу или седмицу само по основу предиспитних обавеза (опција под а), он ће за предиспитне обавезе предвидети од 55 до 70, а за испит од 30 до 45 поена. Распоређи ли поене на овај начин, наставник онда не може да се жали што му се на испиту појављују студенти и траже да им се упише шестица или седмица, јер је распоредом поена који је он лично извршио у свом сопственом силабусу за свој

² Наравно, и кад дозволи стицање шестице или седмице на основу поена стечених извршењем само једне групе испитних активности (било предиспитних обавеза било испита) то не значи да студент не може добити шестицу или седмицу на основу комбинације поена. У неким случајевима ће једино тако и моћи да добије прелазну оцено. Нпр. ако наставник у силабусу предвиди за испит 55 поена, студент може да изађе на испит чак и кад извршавајући предиспитне обавезе није остварио ниједан поен. Али у том случају, испит ће моћи да положи једино ако покаже бриљантно знање и освоји свих 55 поена. Према томе, чак и ако је наставним планом и програмом допуштена могућност да се испит може положити само по основу предиспитних обавеза или само по основу полагања испита, то ће у ситуацији када је за једну од ових двају активности предвиђено 55 поена, фактички бити готово неоствариво. И још нешто, наставник може одлучити да дозволи студентима да добију шестицу само на основу поена стечених извршењем једне од двеју група активности по којима вреднује рад и знање студента (то је кад за предиспитне обавезе или за полагање испита предвиди од 55 до 64 поена), али да за седмицу захтева комбинацију поена.

сопствени предмет тако нешто дозволио. Ако не жели да му се то догађа, нека за предиспитне обавезе предвиди највише 54 поена. Ако наставник, као у опцији б), одлучи да дозволи студентима да положи испит шестицом или седмицом само полагањем испита, он ће за испит предвидети од 55 до 70, а за предиспитне обавезе од 30 до 45 поена. Ако наставник, што би била опција в), за све оцене па и за шестицу и седмицу, захтева комбинацију поена, сразмера поена у силабусу ће бити од 50/50 до 54/46.

ПОЕНИ ОСТВАРЕНИ ИЗВРШЕЊЕМ ПРЕДИСПИТНИХ ОБАВЕЗА КАО УСЛОВ ЗА ИЗЛАЗАК НА ИСПИТ

Ако услов за излазак на испит није 30 поена остварених извршењем предиспитних обавеза, колико поена јесте? Прво што се у том смислу мора имати у виду јесте да, с обзиром на распон од 30 до 70 поена, постоји четрдесет различитих комбинација поена. То значи да ће и минумуми предиспитних поена неопходних да се оствари право за приступ полагања испиту бити различити. И како се онда у свим тим различитим ситуацијама одређује када студент има право да изађе на испит, а када не? Правило према којем се одређује да ли студент има право да изађе на испит заснива се на елементарној логици. Према том правилу студент има право да изађе на испит када је збир поена остварених извршењем предиспитних обавеза и поена које је наставник у силабусу предвидео за полагање испита, једнак или већи од броја поена неопходног за прелазну оцену. На факултетима на којима се коначна прелазна оцена добија са нпр. 55 поена, то значи да студент нема право да изађе на испит ако је збир поена које је остварио извршавајући предиспитне обавезе и поена предвиђених силабусом за испит: 54 или мањи. Ово из разлога што у овом случају студент не би могао да сакупи довољно поена за прелазну оцену чак и кад би на сва испитна питања одговорио перфектно и остварио све поене предвиђене силабусом за полагање испита. Обрнуто, сваком студенту коме се излазак на испит не би дозволио због тога што није остварио 30 предиспитних поена, а који би полагањем испита ипак могао да као коначну оцену добије прелазну оцену, било би повређено право приступа полагању испита уз истовремено кршење Закона на којем се ово право заснива.

Практично, када у силабусу одреди број поена за испит, сваки наставник истовремено "аутоматски" одређује и колико предиспитних поена студент мора да

оствари да би могао да изађе на испит. Број неопходних предиспитних поена представља разлика између минималног броја поена неопходног за прелазну оцену и броја поена који је наставник у силабусу предвидео за испит. Може се десити да та разлика буде нула или негативан број. У таквим случајевима студент на испит може да изађе без иједног поена оствареног по основу предиспитних обавеза (из разлога што само по основу испита може остварити довољно поена за коначну прелазну оцену), *иод условом да наставник у силабусу за свој предмет, као услов за излазак на испит, није предвидео остварење предиспитних поена у броју који је већи од броја који представља разлику између минималног броја поена неопходних за прелазну оцену и броја поена које је наставник у силабусу предвидео за испит. Ово не би било противзаконито, а у неким случајевима би било пошито ојравдано и прихватљиво. Нпр. ако је наставник у силабусу предвидео за испит 55 поена, онда се полагању испита из тог предмета може присијити без иједног предиспитног поена. Међутим, ако би у тој ситуацији студент присијио полагању испита без иједног предиспитног поена, могућности да положи тај испит би била минимална, ако би уопште и постојала. Пошто огромна већина студената који би полагању испита у овом случају присијили без предиспитних поена не би успела да положи испит, да би се избегло беспотребно губљење времена, разумљиво је и прихватљиво ако наставник излазак на испит услови са нпр. 5 или 10 предиспитних поена. Овде бисмо најоменули да није само рационално управљање временом разлог за предвиђање посебног минимума предиспитних поена као услова за излазак на испит., Потреба да се у наставном плану и програму утврди посебан минимум предиспитних поена као услов за излазак на испит из тог предмета не зависи само од редоследица поена у наставном плану (и томе следствене комбинације базиране на примени математике) већ и од начина полагања испита. Тако нпр. ако је испит исмени, студент који полагању таквог испита при оваквом редоследу поена присије без иједног предиспитног поена, изашли су на испит с намером преисивања. Тако да је и из тог разлога прихватљиво уздржати се од ускраћивања права наставнику да у наставном плану и програму за свој предмет предвиди посебан минимум поена као услов за излазак на испит.*

Био је најласије да се поменути циљеви не остварују на сваком предмету истим бројем предиспитних поена. Тако нпр., ако је наставник у силабусу предвидео 70 предиспитних поена - за испит остаје 30 поена. То значи

да студент на испити може изаћи ако оствари 25 предиспитних поена. Могућност да са 25 предиспитних поена положи овај испит потпуно да не постоји и зато, из истих разлога као у претходном примеру, било би и одговарајуће и прихватљиво, ако би наставник при оваквој сразмери поена у силабусу за свој предмет условио излазак на испит посебним минимум предиспитних поена, али овој пута са 30, а чак и 35 предиспитних поена.

И тиме "затварамо круг". Почели смо са разматрањем резултата телеолошког тумачења права, са телеолошким тумачењем права завршавамо ову расправу. Право наставника да у наставном плану и програму за свој предмет предвиди посебан минимум предиспитних поена као услов за излазак на испит може се одбранити са становишта циљног тумачења права јер се могу идентификовати јединствени заједнички ефекти који се реализацијом овог права постижу у свим предметима: рационално управљање временом и умањење могућности за преписивање на испиту. Ови ефекти не постижу се ексклузивно са 30 предиспитних поена. Понекад је довољно 5, а понекад је потребно чак 35. На тај начин уважава се чињеница постојања различитих околности под којима се на различитим предметима остварују предиспитни поени.

ЗАКЉУЧЦИ

1. Законом о високом образовању из 2005. године није предвиђено да студент мора да оствари 30 поена извршавајући предиспитне обавезе да би могао да приступи полагању испита.

2. Нису утврђене законске сметње да наставник силабусом за свој предмет предвиди минимум поена које студенти морају остварити извршењем предиспитних обавеза као услов за излазак на испит.

3. Уз модификацију у случају наведеном у претходном закључку (закључак бр. 2), право студента да изађе на испит одређује се **упоређивањем**: збира а) поена остварених по основу предиспитних обавеза (може да буде и нула) и б) поена предвиђених силабусом за испит - са бројем поена неопходних за прелазну оцену. Ако је збир поменутих поена једнак или већи од броја поена предвиђених за добијање прелазне оцене, студент има право да приступи полагању испита.

4. Наставник је овлашћен да силабусом предвиди могућност да студент **шестицу** или **седмицу** (дакле не све оцене, већ само шестицу или седмицу) добије

само извршавањем предиспитних активности или само полагањем испита. То може учинити тако што ће за предиспитне обавезе или за полагање испита предвидети од 55 до 64 поена (само шестица) или од 65 до 70 поена (и седмица и шестица). И у овом случају студенту није забрањено да шестицу или седмицу добије по основу комбинације поена.

5. Уколико наставник за оба вида активности којима се вреднују рад и знање студента предвиди мање од 55 поена (нпр. 50/50 или 51/49 или 52/48 или 53/47 или 54/46) то значи да за шестицу и седмицу захтева комбинацију поена по оба основа по којима се утврђује успешност студента у савлађивању градива и тада студент не може приступити полагању испита без иједног предиспитног поена. То су ситуације када се предиспитни поени морају остварити.

Sinisa Varga, Ph.D.*

**THE DIFFICULTIES IN INTERPRETATION OF THE 2005 HIGH
EDUCATION ACT ARTICLE 89(3)**

Abstract

In Serbian high education system access to examination is conditioned by thirty points previously collected through enforcement of pre-examination obligations. Application of the condition raises serious doubts as for legality of both the condition itself and examination process the condition is applied in. The author deals with the 2005 High Education Act Article 89(3) and concludes that condition is not in accordance with law.

* Assistant professor, Law Faculty of University in Kragujevac.